

IOBAGIO (LIBER IOBAGIO) – IGNOBILIS³⁶⁶**A telekkatonaság és a partikuláris nemesség eredete**

Zsigmond 1397. októberében a temesvári országgyűlésen hozott törvényében – miként Bolla Ilona megállapította – deklarálta a jobbágyköltözés mindenre kiterjedő jogát. A jobbágyköltözésnek nem ez volt Zsigmond korában sem az első szabályozása, de ez volt a leglényegesebb, mert ez a törvény fogalmazta meg először a költözés szabadságát elnyerők olyan egységes kategóriáját, amibe elméletileg beletartoztak a királyi, egyházi és a világi úri birtokok legkülönbözőbb elnevezésű szolgálo (proprius) népei: a költözést minden *ignobilis* részére biztosította.³⁶⁷ Az 1397. évi törvény *ignobilis* kifejezése egyedülálló a jobbágyköltözéseket engedélyező források szóhasználatában, de magában a törvényben is. A törvény ugyanis, amikor csak a világi birtokra érvényesen megszabja azt a kontingenst, amely alapján „...de quibusvis viginti iobagionibus unum pharetrarium more exercituancium” kell kiállítani, akkor a *iobagio* megjelölést használja, azaz a világi úri birtoknak arra az elemére utal ezzel, amely birtoktípus *rusticusai*, illetve *iobagio-i* számára az 1298. évi törvényt követő királyi tanácsi határozat a szabad költözést engedélyezte.³⁶⁸

Az *ignobilis* kifejezés jelentéstartalma meglepően sokrétűnek bizonyul a korszak kutatása során. A vizsgálatából adódó eredmények az 1397. évi októberi törvényben való alkalmazásának céltudatosságát és ennek hátterét is megállapíthatóvá teszik.

Az *ignobilis* – *nobilis*, egymástól megkülönböztetett kategóriája Szent László törvényeiben fordul elő először. Az *ignobilis* ekkor a közsabadok ama részére alkalmazott *terminus technicus*, amelyből a *nobilis* kivált és egyszersmind a közsabadságnál nagyobb szabadság részesévé lett. Ilyen, tehát közsabad értelemben fordul elő a XIV. századi krónikakompozíció XI. században keletkezett ama fejezetében, amely leírja, hogy Aba Sámuel „...az ország *nemeseit* lenézte, mindig a parasztokkal és nemtelennel tartott össze (*Nobiles enim regni contempnens, habens semper cum rusticis et ignobilibus commune*).”³⁶⁹

Valószínű, hogy ez a jelentése Anonymus Gestájában Szkítia leírásánál: itt „...szerfölött bőven találni nyestet, úgy hogy nemcsak a *nemesek* és *nemtelenek* ruházódhatnak vele, hanem a gulyások, kanászok és juhászok szintén díszes ruházatot hordanak azon a földön

³⁶⁶ E tanulmány támogatásáért köszönet illeti a Mobil Oktatási Centrum és Könyvtár Magyarország Alapítványt.

³⁶⁷ F. Dóry – G. Bónis – V. Bácskai: *Decreta regni Hungariae. 1301-1457.* Budapest, 1976. (a továbbiakban: DRH I.) 173.o.; Bolla Ilona: *A jogilag egységes jobbágyosztály kialakulása Magyarországon.* Budapest, 1983. (a továbbiakban: Bolla) 281. o.

³⁶⁸ DRH I. 162. o.; a III. András-kori királyi tanácshatározat ide vonatkozó része: DRH I. 394. o. A határozat keletkezési korára: Gerics József: *Árpád-kori jogintézmények és terminológia törvényhozásunk egyik keltezetlen emlékében. Századok* 103. (1969) 611-640. o.

³⁶⁹ *Scriptores rerum Hungaricarum ...* (Ed.: *Emericus Szentpétery*) Budapest, 1937. I. (a továbbiakban: SRH) 329. o.; Gerics József: *A magyarországi társadalmi ideológia forrásai Szent István király halála után.* In: *Gerics József: Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban.* Budapest, 1995. METEM könyvek 9., 99. o.

(...non solum *nobiles* et *ignobiles* vestiuntur inde, verum etiam bubulci et subbulci ac opiliones sua decorant vestimenta in terra illa).³⁷⁰ Az ignobilis a felsorolt szolgák felett áll.

Kézai Gesta Hungarorumában az ignobilis jelentéstartalma egészen más. Kézai szövege nem a társadalom két kategóriájaként mutatja be a nobilist és ignobilist, hanem megírja azt az okot is, melynek következtében áthidalhatatlan különbség lesz a nobilis és ignobilis között: „az egy apától és egy anyától származókat a vétkek különböztették meg, s így lett az egyik nemes, a másik nemtelen (unus *nobilis*, alter *ignobilis*).³⁷¹

A vétket elkövetők eme minősítése, azaz ignobilisszá süllyesztése teljesen egybevág Kézai ama tudósításával, mely szerint a szkíta törvény értelmében azt, aki nem teljesítette a gyűlésre és a hadba hívó parancsot, vagy megölték, vagy számkivetették, vagy „in communium servitutum,” vagyis a „commune-k szolgáságába” taszították.³⁷²

Kézai fogalmazása, mely szerint a vétkek elkövetésének következménye a szolgáságba került, tehát szolgálóállapotú ignobilis léte, éles határvonalat jelent a társadalom kategóriáinak megítélésében. Korábbi forrásainkban az ignobilis a nobilis-nál kevesebb, ám közszabadsággal rendelkező közszabad, Kézainál pedig a társadalomnak szolgásorba süllyesztett eleme és alantas helyzetére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy a Szerző még a várjobbágyokat is a nemesekhez sorolta, őket tette meg szegényebb nemeseknek.³⁷³

Vajon van-e társadalmi realitása és forrásbázisa az ignobilis = közszabad és az ignobilis = szolga (proprius) minősítésnek?

Az ignobilis jelentéstartalmát III. András 1290/91. évi törvényének két rendelkezése is megvilágítja: az egyik (3. tc.) megszabja, hogy méltóságokat nem lehet sem idegeneknek, vagy vendégeknek, avagy pogányoknak, vagy nem nemeseknek adományozni („... advenis vel hospitibus aut paganis vel ignobilibus”), a másik (4.tc.) határozottan tiltja, hogy tisztséget viselő bárók helyettesként alkalmazzanak nem nemes („... nec vices suas sive iudicatus in parochia conferri ignobilibus patiemur”). A két rendelkezésben több jogállapot különíthető el. A harmadik cikkelyben az idegenek, vendégek, pogányok felsorolásban az ignobilis egyenrangú az előzőekkel, tehát nem szolgálóállapotú!

A negyedik cikkelyben levő ignobilis azonban legalább kétféle jelentésű: a nemesi megye bíraskodásában való részvételtől eltiltott lehetne ugyan nem nemes közszabad is, de a világi urak megbízásából, azok helyetteseként proprius ignobilisok is eljárhattak. Ezt a gyakorlatot szünteti meg a törvény rendelkezése.

Nem lehetett ritka eset – írja Zsoldos Attila – hogy ignobilisok a megyésispán helyetteseként jutottak pozícióhoz. Csák Máté ignobilis familiárisa „Vörösnek mondott” Ábrahám a galgóczi vár jobbágya Pozsony megyében curialis comes volt. Ez az ignobilis tehát nem a közszabad, hanem a proprius kategóriába tartozott. Ábrahámot III. András 1294-ben nemesítette. Zsoldos Attila helytálló megállapítása szerint Ábrahám statusának megváltoztatása az 1290/91. évi törvény 4. cikkelyében lévő rendelkezésnek érvényre

³⁷⁰ SRH I. 34. o. (Pais Dezső fordítása)

³⁷¹ SRH I. 148. o. (Bollók János fordítása)

³⁷² *Ladányi Erzsébet*: Az önkormányzat intézményei és elméleti alapvetése az európai és hazai városfejlődés korai szakaszában. Studia Theologica Budapestinensia. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának sorozata 15., Budapest, 1996. (a továbbiakban: *Ladányi*)150. o.

³⁷³ SRH I. 193. o.; *Gerics József*: A korai rendiség Európában és Magyarországon. Budapest, 1987. 253-254. o.

juttatása volt.³⁷⁴ A magánúri nemes familiáris helyzetét az 1298. évi törvény 33. cikkelye meghatározta ugyan, de a gyakorlat mégis azt mutatja, hogy a világi urak servienseinek összetétele igen különböző volt.³⁷⁵ A bárót helyettesítő ignobilis (= akár proprius!) eltiltása a megyei bíraskodásban való részvételtől közvetve a bárói-bírói hatalom gyakorlásának megyei szintű, király általi kézbe tartásának fő eszköze lehetett. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a XIV. században a megye közéletében – korábbi helyzetük szívós védelmezésével – helyet kívánt önmaga számára biztosítani a *comprovinciales* sokszínű világa.³⁷⁶ Más-más kategóriába tartozásuk mégis oda vezetett, hogy a nemesi megye életében, működésében súlyuk csökkent.

Ezt a különböző jogi kategóriába tartozást a megyei okleveleknek ama része igazolja, amikor a *nobiles et ignobiles universitas*át hangsúlyozva, az *universitas* nem az azonos jog szerint élőket fogja össze, hanem egyszerűen gyűlést, összejövetelt jelent. 1348-ban Pál zalai comes és a szolgabírák „...a mondott megye nemeseinek és ignobilisainak összejövetele (= *universitas*) számára ... királyi parancsra általunk tartott közgyűlésünkön (in *congregacione nostra generali ... per nos celebrata*) Kanizsai Lőrinc fia János a többi pereskedők közül felkelve, Mikcs bán fia Loránd ellen hatalmaskodási ügyben elő akarta ítélszékünkön adni, hogy...”³⁷⁷ Ilyen szövegezésű jelentés található 1381-ben Garai Miklós nádor oklevelében is: „Magyarország többi megyéje közt Gömör és Torna megye nemeseinek, s bármilyen más rendű és rangú embereinek összejövetele (*universitas*) számára ... közgyűlést tartottunk (...*congregacionem ... generalem*) és közgyűlésünkön kértük, hogy a mondott Gömör és Torna megye nemeseinek testülete (*universitas*) adja mellénk esküdőt ülnökként...”³⁷⁸ Ez a két értelemben és kétszer előforduló *universitas* megjelölés teszi világossá: a korszak tudatosan alkalmazta okleveleiben az *universitas* = összejövetel és *universitas* = nemesek testülete megkülönböztetést.

Gyűlés jelentésű az *universitas* a XV. században V. László proпозиcióiban: „...nem lehet mindig könnyen összehívni az országlakók gyűlését (non semper de facili *universitas regnicolarum convocari potest*)”³⁷⁹

Az ignobilis terminus *technicus* jelentése kulcsfontosságú az 1397-es törvény vonatkozó helyének értelmezésében. Az ignobilis szónak legalább két jelentése van: 1) a nobilis regni – az országos nemes – ellentétéjeként a nem nemes közszebad; 2) a kötött állapotúak legalsó rétege. Ez utóbbi teszi lehetővé az 1397. évi törvény magyarázatát.

Mint már kitértünk rá, a szolgává lett ignobilist a nobilisszal állítja szembe Kézai Gestája: a kettő közötti különbség kiküszöbölhetetlen, hiszen a hajdan elkövetett vétek, amely miatt „*unus nobilis, alter ignobilis*” lett, azt jelentette, hogy az ignobilis szolgává, tulajdonná vált. A *nobiles* közé tartozónak ítéli – szegény nemesként – a várjobbágyot is, jóllehet a szövegkörnyezet világosan tudomásunkra hozza: ők nem *nobiles regni*! A várföldből elnyert földjük után (*pheuda castri*) katonai szolgálattal tartoznak háború idején.

³⁷⁴ Zsoldos Attila: A szolgabírói tisztségnév kialakulásának kérdéséhez. *Levéltári Szemle* 1988/4. 16-17. o.

³⁷⁵ Bolla: i. m. 190. o. és 129. j.

³⁷⁶ Gábor Gyula: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Budapest, 1908. (A továbbiakban: *Gábor*)

³⁷⁷ Gábor: i. m. 225. o.

³⁷⁸ Gábor: i. m. 208.

³⁷⁹ DRH I. 433. o.

Kézai ezektől külön tárgyalja az „udvornici, castrenses et alii conditionarii, libertini et mancipia” csoportját.³⁸⁰ Szándéka világos: a várjobbágyokat ezektől mindenképpen el akarta különíteni, ám a társadalomban levő helyüket a terra castrī (pheuda castrī) utáni szolgálat árnyaltan rögzítette. A Magyarországon ismeretlen pheuda castrī bevonásával azonban a megfogalmazását legalábbis homályossá tette.

Volt-e valamilyen alapja Kézai eme megjegyzésének?

Mind a királyi, mind az egyházi birtok népeinek legfelsőbb kategóriájára – a propriusi függésen belül – alkalmazták a nobilis iobagio kifejezést.

Egyik legkorábbi példa erre Acha, veszprémi jobbágy, akiről az oklevél ide vonatkozó része nemcsak azt írja, hogy nemes jobbágy, hanem ezt, különös megfogalmazásával, a iobagionak az ignobilis fölé helyezett állapotaként rögzíti: „...ego Acha iobagio non ignobilis.”³⁸¹ A veszprémi egyháznak 1232-ben „nobiles iobagiones eiusdem ecclesie” -ként említett népei ugyanilyen helyzetűek.³⁸²

Az egyházi nobilis iobagio és az ignobilis iobagio közötti különbség igen jelentős volt. 1318-ban a győri káptalan előtt „nobiles iobagiones ecclesie” panasztolták, hogy őket a püspök официálisai elnyomják „in praeiudicium et detrimentum libertatis nobilitatis ipsorum” bíraskodnak felettük, és *olyan járadékokkal terhelik őket „...prout super alios Jobbagiones nostros ignobiles exigunt”,* s ezután „more aliorum Jobbagionum nobilium Ecclesiae nostrae ... ad exercitum Domini regis ire teneantur.”³⁸³ Az ignobilis iobagiót tehát többlet-servitium terheli az egyház nobilis iobagiójához képest. Eme ignobilitasból eredő többlet-teher az egyház ignobilis népeinek egyszersmind arra a helyzetére példa, hogy az egyház nemes, illetve harcos nemes jobbágyainak relatív szabadsága a proprius függésen belül éles választóvonalat jelentett. Szabadságuk tartalmát IV. Béla oklevele így foglalja össze a szekszárdi apátság lovashírmőkei közül kivettek tekintetében: „*non in meram libertatem ipsum et cognatos suos transtuleramus, sed in liberos jobbagiones Ecclesie.*”³⁸⁴

A várjobbágyok egy részét csak a tatárjárás után kezdték nobiles-ként jelölni. Helyzetük sok hasonlóságot mutat a VII-IX. századi, különféle germán népeknél szereplő gasindusok, arimannusok, aprisionariusok jogállásához.³⁸⁵

Miként Bolla Ilona írja művében: „a királyi birtokhoz tartozás egyik csoportnak úri, másik csoportjuknak parasztkéhoz hasonló életmódot biztosított. Különösen nagy tekintélyre tett szert a várjobbágyság... Anyagi ellátottságuk a vagyonos közsabadokéhoz hasonló életmódot tett lehetővé. Úri életvitelük praediumaikon és esetenként változó, kisebb nagyobb számú servusaik, sőt libertinusaik munkáján alapult. A királyi megyében betöltött tisztségük és »közéleti« jelentőségük feltétlenül a szegényedő közsabadok fölé emelte őket ... Soraik két irányból is feltöltődhetnek. Részint a királyok emelhettek közéjük

---

³⁸⁰ SRH I. 192. o.

³⁸¹ Bolla: i. m. 223. o. 37.j.; *Diplomata Hungariae antiquissima I. 1000-1131.* (Ed.: Georgius Györffy) Budapest, 1992. 423. o.

³⁸² Bolla: i. m. 215. o. 21. j.

³⁸³ Bolla: i. m. 272. o. és 116. j. (Kiemelés tőlem – G. L. E.)

³⁸⁴ Bolla: i. m. 84. o. 91. j.

³⁸⁵ Bolla: i. m. 68. o. 70. j.; *Ladányi: i. m. 76-77. o.*

az alantasabb helyzetű várnépek soraiból jutalmul egyeseket, részint közsabadok beállításával is számolnunk kell.³⁸⁶

Rétegezettségüknek megfelelően ők a „jobagiones non ignobiles”, „proceres castri”, „liberi, naturales jobagiones sancti regis”. A közsabad nobilis beállítására értékes adatot közöl Bolla Ilona: „qui quondam nobiles fuerunt.”³⁸⁷ A várjobbágyok, avagy éppen várnépek nemesítéseiből pedig arra lehet következtetni, hogy csak a megnevezettek és ezek utódai nyerték el az országos nemességet, miközben tágabb értelemben vett rokonságuk eredeti jogállásában maradt.³⁸⁸ Akár számuk növekedésének okát tekintjük (nemes mivoltuk feladásával történő beállítás), akár nemesítésük módját, a rokoni szálak feltételezhetően nem tűnhettek el véglegesen, sem a nemesség, sem a várjobbágyok tekintetében. A források arról tanúskodnak, hogy éppen nemes rokonaikra hivatkozva próbálkoznak az egyházzal, avagy a várhoz (várszervezethez) való tartozásukból kiszabadulni.³⁸⁹

A nobiles jobagiones castri 1391. évi helyzetét jól mutatja a Prodavizi István mester hatalmaskodása miatt a nobiles iobagiones castri által a királynő előtt tett panasz. Ennek során arról panaszkodnak, hogy a prediales et nobiles iobagiones castri helyzete Prodavizi miatt az ignobilis iobagiókéhoz lett hasonló. Az ignobilis iobagiók Prodavizi saját birtokán éltek és számos kötelezettséggel terhelte őket a birtokhoz tartozás. A jogtalanul hozzájuk sorolt iobagiones castri panaszának lényege az, hogy őket „*more aliorum iobagionum ... ignobilium*” terhelik meg,³⁹⁰ azaz ignobilis jobbágyá minősítésük ellen tiltakoztak.³⁹¹ Másként ez azt jelenti, hogy a nobiles iobagiones castri számára a különböző szolgáltatások helyzetük alapján idegenek voltak és sérelmesek.

A jobbágyköltözést kimondó 1397. októberi törvény azonban róluk nem szól.

A jobbágyköltözés engedélyezésének oklevéllel is igazolható sorában jelentős számban Zsigmond uralkodásának kezdetétől vannak források. Ezek alapja nyilván az 1298. évi tanácshatározat vonatkozó, a világi úri birtok közsabad állapotú elemei költözését engedélyező része. A törvény és a hozzá illesztett tanácshatározat 1440-ig, Vitéz János koráig lappangott, de a világi úri birtokokon élő közsabad állapotúak költözésének engedélyezése beépült az ország szokásjogába. 1333-ban egy világi nagyúr, a zólyomi és komáromi ispán oklevele rögzíti: „Si autem rebelles esse niterentur, ut iobagiones ipsorum, prout est *consuetudo regni*, libere recedere seu mittere recusarent, tunc auxilium ... eidem prebeas iusticia mediante”.³⁹² Ezek a költözést engedélyező aktusok a XIV. század vége felé megsokasodtak. Egyházi birtokon az ilyen szabad költözés birtokába jutott iobagio

³⁸⁶ Bolla: i. m. 222-223. o.

³⁸⁷ Bolla: i. m. 223. o. 36. j. Beállításuk feltételei: *Kumorovitz L. Bernát: Veszprémi Regeszták (1301-1387)*. Budapest, 1953. (a továbbiakban: *Kumorovitz*) 77. o.

³⁸⁸ 1273: Hazai Okmánytár I-VIII. Budapest, 1865-1891. (Kiadja: *Paur I. – Nagy I.*) (a továbbiakban: HO) II. 18-19. (castrenses!); 1271: HO VI. 180. o. (castrenses!); 1273: Árpádkori Új Okmánytár. I-XII. (Közéteszi: *Wenzel Gusztáv*) Budapest, 1860-1874. (a továbbiakban: ÁUO) IX. 18.; 1275: HO VI. 205-206.; IV. Béla korára, V. István és IV. László uralkodásának idejére az esetek számbavétele: Bolla: i. m. 247. o. 74.j.

³⁸⁹ *Kumorovitz*: i. m. 105. o.

³⁹⁰ Bolla: i. m. 253-254. o. 89. j.

³⁹¹ *Gerics József – Ladányi Erzsébet: Nemesi jog – királyi jog a középkori magyar birtoklásban*. In: *Gerics József: Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban*. Budapest, 1995. 292-293. o.

³⁹² Bolla: i. m. 278. o. 4. j.

neve mellé kerül a liber jelző. S ez *már csak* jelző és nem a relatív szabadság – ez esetben az egyház liberje – kifejezésnek felel meg. Libertasát („more aliorum liberorum jobagionum”) élvezheti még akkor is, ha szabad állapotát (libera conditio), saját birtokainak eladását, szigorú feltételek szabályozzák.³⁹³ Előtérbe kerül a *libera conditio* hangsúlyozása. Ennek a ténynek igen jelentős bizonyítéka Zsigmondnak 1391. április 28-án az erdélyi vajdához és az alvajdához intézett rendelkezése³⁹⁴ „...Amikor személyesen ... ezekre az erdélyi területeinkre jöttünk, eme területeink ... több (nonnulli) egyházi embere és hű lakója (fideles nostri incole) ... előadta, hogy közülük igen sokan vannak olyanok, akik ama jobbágyaikat, akik *habita licentia iustoque terragio deposito* ... másnak a birtokára akarnak ott maradás végett menni, különféle módon az Isten és az igazság ellenében rágalmakat szórva rájuk, nem engedik szabadon távozni (libere ... abire), úgy, hogy *a szolgaság igája alá vetve erőszakkal visszatartják* őket ... Mi...főpapjainkkal, báróinkkal és erdélyrészi hű nemesseinkkel ... tanácsot tartva elrendeltük, hogy ezután *mindig, örök időkben* a mi összes jobbágyunknak (universi nostri iobagiones), aki inkább egyházak és nemesek birtokaira, és megfordítva, az említett egyházak és nemesek minden olyan jobbágyának, aki a mi királyi birtokainkra ... (*habita licentia iustoque terragio deposito*) ... ott maradás végett jönni akar, mostani oklevelünk tanúsága szerint *legyen szabad lehetősége az odajövésre ... és minden javával és jószágával az odaköltözésre ...* ha a szolgabírák az erről szükségszerűen kiállítandó oklevelük által úgy hagyják és úgy állapítják meg, hogy az előbb mondott visszatartottak *igaz szabad jobbágyok* ... és ott senkinek sem adósai (iobagiones liberos ... justos ...) akkor az ilyen jobbágyok urai engedjék őket szabadon, minden akadály nélkül ... eltávozni...”.

Az 1397. augusztus 3-án kelt királyi rendelet (Nagyszombat!) a „cives seu hospites sive jobagiones” másként „generaliter quilibet libere conditionis homines” feltételekhez szabott költözését engedélyezi mind a három birtoktípus népei számára. A rendelkezés három terminus technicusa elgondolkodtató: a „cives seu hospites sive jobagiones” költözési szabadsága – persze a feltételek teljesítése után (!) –már nem lehetett központi kérdése a költözés szabadsága megadásának; erre az időre már az említett cives ... iobagiones is annak birtokában voltak – a hospites pedig eleve szabadon költözhetek. Zsigmond alig két hónappal később – ne felejtjük a nikápolyi vereséget és az utána következő események hatását – mégis szükségesnek véli a költözés szabadságának újbóli rögzítését, megynként 4-4 teljes meghatalmazással rendelkező követ részvételével tartott törvényhozó országgyűlés és nem egyszerűen a királyi tanács végzéseként.³⁹⁵ Kérdés az, kiknek engedélyezi, s kik azok, akiket meg sem említ. Az engedélyezés formulájában a lényeges az *ignobilis és dominusa* előfordulása! S melyek azok a proprius népek, akikkel kapcsolatban a törvény éppen a róluk való hallgatással deklarálja létük – legalábbis átmeneti – változatlanlanságát? Az egyházi és a királyi birtokok nobilis iobagióiról nem szól. Ezzel a „hallgatással” a partikuláris nemesség, a predialisták és várnemesek jövőjét alapozta meg. Az alapozás persze idők során számos ellentmondásos megoldással járt: ha a

---

³⁹³ *Kumorovitz*: i. m. 153-155. o.

³⁹⁴ Zsigmondkori oklevéltár I-II. Budapest, 1951-1958. (a továbbiakban: ZsO) I. 2003.

³⁹⁵ DRH I. 154. s köv. o. Magáról az országgyűlésről l.: *Gericz József*: Az 1397. évi országgyűlés helye az országgyűlések történetében. *Hadtörténelmi Közlemények* 1998/3., 000. o.

szükség úgy kívánta, a király eladományozta a nobilis iobagiones castri földjét³⁹⁶, máskor a várhoz tartozó nemes (nobilis castri) szabadságát hangsúlyozta az illetékes comes és castellanusaival szemben³⁹⁷. Az ilyen és ehhez hasonló példák tételes felsorolása azért felesleges, mert Mátyás 1467. évi törvényében megemlíti a nobiles regnival ellentétbe állítva a „...nobiles castrenses” és a „prediales ecclesiarum” helyzetét³⁹⁸.

Az országos nemes és a vele szembe állított, ám szabad állapotú (!) ignobilis léte számos adat utal. 1351-ben a szárazföldön szedett igaztalan vámok alóli mentesség a „nobiles et ignobiles regni nostri” tekintetében egyaránt érvényes. A regnum ignobilisának a király államfője volt; ez a „nem nemes” azonosnak tekintendő az egzisztenciával rendelkező közszabaddal.

Ugyane megkülönböztetés található meg Zsigmond 1435. március 12-én kelt törvényében: „... a kárt szenvedett emberek, akár nobilisok, akár ignobilisok, ama megye comese és szolgabírái elé ... járulván, azoknak a károknak a mennyiségéről, amelyek okozását felpanaszolják, ha nobilisok, akkor maguk (per se), ha pedig ignobilisok, akkor villicusukkal és két szomszédal, akik két oldalról a legközelebb csatlakoznak házukhoz, tegyenek esküt.”³⁹⁹

A közszabadság részben a paraszti világban, részben az *országos nemesekkel* szembe állított, ám *szabad ignobilisok* sorsában követhető nyomon. Az eredendően *proprius állapotú* nobilis iobagio, ha függéséből nem szabadult, a partikuláris nemesség részévé lett. Ezt a helyzetet rögzítette az 1397. évben hozott temesvári törvény.

Amikor az 1397. évi temesvári országgyűlésen hozott törvény a katonáskodásra kiállítandó jobbágyokról rendelkezett, a világi úri birtokokon élők ama kategóriáját emelte ki, amely már az 1298. évi törvényt követő királyi tanácsi határozat szerint is teljesen szabad, azaz a költözés gyakorlatával élő elem volt. 1397-ben még nem beszélhetünk telekkatonaságról, hiszen telke, az osztásos földközösség keretében, a proprius népek kezelésében, a nem szabad állapotúaknak is lehetett. Az 1397. évi rendi országgyűlés a hadakozó jobbágyok számának meghatározásánál a közszabadokra épített, s ezzel teljesen elhatárolta őket az éppen szabadságot elnyert ignobilisektől, akik korábbi állapotukban nem tartoztak ilyen szolgálattal.

A közszabad állapotú iobagióba beolvadó „ignobilis” mintegy négy évtized alatt érte el, hogy – teljes jobbágyként kodifikáltan – katonáskodásra fogható legyen.

Telekkatonaságról tehát, törvénybe foglaltan, csak 1435-től lehet szó!⁴⁰⁰

---

³⁹⁶ 1402: ZsO II. 2005.

³⁹⁷ 1405: HO I. 297-298. o.

³⁹⁸ DRH II. (Ed.: F. Dőry – G. Bónis – G. Érszegi – S. Teke) Budapest, 1989. 166. o.

³⁹⁹ DRH I.133. és 281. o.

⁴⁰⁰ A telekkatonaság létét a szakirodalom mind a mai napig az 1397. évi törvényből vezeti le. *Borosy András*: A telekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat, 60. Budapest, 1971.) és *Deér József*: Zsigmond király honvédelmi politikája (Pécs, 1936.) c. munkájára történő általános hivatkozással: *Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András*: Magyarország története 1301-1526. Budapest, 1998. 132. 145. és 152. o.